

'Het verdacht maken van het recht is gevaarlijk'

Hoogleraar, advocaat, kunstverzamelaar en Don Quichot-kenner Egbert Dommering volgt het proces-Wilders hoofdschuddend. Net zo beziet hij de aanvallen op het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Die vloeien voort uit de grote populistische stroming die Europa nu kent. 'Het heeft iets van volkssouvereiniteit.'

Liesbeth Wytzes Foto's Marco Bakker

Egbert Dommering, hoogleraar informatierecht aan de Universiteit van Amsterdam en advocaat, is net terug van een reis door Cuba met zijn vrouw. Een beetje geschokt was hij wel. 'Dat daar niks verandert. Dat die mannetjes in die pakken maar blijven zitten en doen of ze hervormingen doorvoeren.' Dommering (68) onderneemt zijn reizen, naar het voormalige Oostblok, naar Zuid-Amerika, niet lichtvaardig. Hij bereidt zich gedegen voor en houdt nauwgezet een dagboek bij. 'Leuk' is geen criterium. Hij gebruikt het woord niet. 'Interessant' wel.

Reizen is voor hem niet, zoals voor veel andere mensen, voornamelijk een ruimtelijke verplaatsing, maar eerder een verplaatsing in de tijd. Dan zit je goed in Cuba, want daar is het leven bevroren in de jaren vijftig. Dat zie je vooral aan de intacte Amerikaanse auto's uit die periode. Dommering, die opgroeide in Amsterdam-Zuid 'waar je nogal eens zo'n auto zag', herkende ze allemaal.

Zoals hij niet onvoorbereid op reis gaat, zo vindt Dommering dat het in meer situaties nodig is je voor te bereiden. Je te 'prepareren', noemt hij dat, en hij zegt het vaak. Het stoort hem wanneer hij ziet dat dat niet gebeurt. Neem het proces-Wilders. Een opeenstapeling van fouten.

'Dat etentje met raadsheer Tom Schalken en arabist Hans Jansen. Als er in die eetclub beroepsrechters of beroepsadvocaten hadden gezeten, was het niet in ze opgekomen Jansen uit te nodigen. Tom Schalken is wetenschapper en raadsheer-plaatsvervanger, en die heeft die twee hoedanigheden niet goed uit elkaar weten te houden. Als je zelf een beslissing hebt meegewezen, moet je daarover niet in

een semi-openbare sfeer gaan debatteren met iemand die ook bij dat proces is betrokken. Dat moet je gewoon niet doen.

'Je zou zeggen dat dat tot de basiskennis behoort. Ik heb het hoofdschuddend gelezen. Ook omdat volgens Wilders de inzet was om die meneer Jansen te beïnvloeden, terwijl het zonneklaar was dat die niet te beïnvloeden was.' En dan de aanpak van het Openbaar Ministerie. 'Eindeloos talmen, overleggen, wel of niet vervolgen, dan uiteindelijk seponeren na meer dan een jaar, dan een opdracht tot vervolging krijgen en die laten uitvoeren door dezelfde mensen die eigenlijk niet wilden vervolgen. Slecht management. Heel raar

worden toegewezen. En zo kom je van het een in het ander. Het is van alle kanten knullig. Dus dit proces kan niks meer opleveren.'

Amateurisme van het Openbaar Ministerie en de rechtbank, die op andere punten prima functioneren. 'Ze doen het doorsneehandwerk goed, en we hebben een prima en niet gepolitiseerde rechterlijke macht. Dat is in andere landen wel anders. Dus dit is allemaal heel erg jammer.'

Eigenlijk gaat de zaak-Wilders over de vraag: hoe moet je in een democratie met discriminerende opvattingen omgaan, wanneer moet je het strafrecht inzetten en wanneer niet. 'Bij voorkeur niet. En als je het doet, moet je duidelijk zijn. Geert Wilders suggereert dat je een potentieel gevaar bent voor de Nederlandse samenleving als je het islamgeloof aanhangt. Nou, dan ben je dus bezig mensen weg te zetten op grond van hun geloof. Daar had je misschien iets tegen kunnen doen. Maar het is nu ook achterhaald; het is duidelijk dat, nu de PVV politiek beter gesitueerd is, de



**Egbert Dommering:
'Het is duidelijk dat
de PVV niet meer zo
hard trekt aan de
islamofobie'**

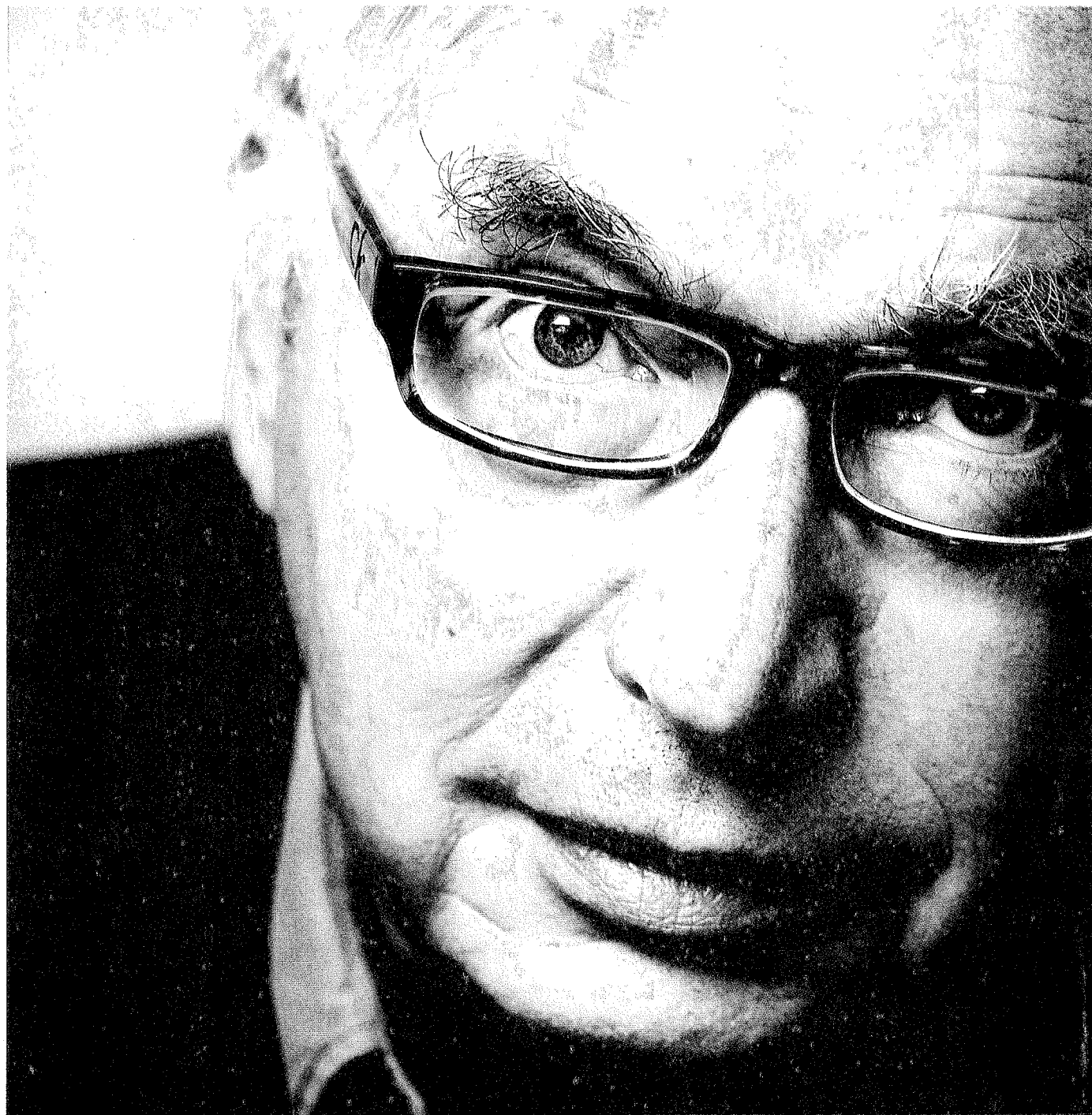
in een kwestie die zoveel aandacht krijgt.'

Maar ook: een slecht voorbereide rechtbank. 'Niet geprepareerd op wat het betekent om een politicus te vervolgen die niets anders zoekt dan politieke manifestatie. En dat in volledige openbaarheid. Dat gebeurt in geen enkele rechtszaak. Maar als het wél gebeurt, wees dan goed getraind.

'Men was niet voorbereid op de wrakingsverzoeken. Natuurlijk komen die, dat is een nieuwe tak van sport in de strafrechtadvocatuur. Wraken wegens partijdigheid van een rechter is voor heel extreme situaties, maar het is verworden tot een actie als je geen rechtsmiddel meer hebt. Het gebeurt nu voortdurend in de strafrechtadvocatuur. Dat wrakingsverzoek had eigenlijk niet moeten

partij niet meer zo hard aan de islamofobie trekt. Zeker niet na de Arabische lente, waarin het ernaar uitziet dat islam en democratie toch wel kunnen samengaan.'

Het standpunt inzake de islam is maar een van de punten van Geert Wilders en de PVV. Hij heeft nog meer pijlen op zijn boog. Dommering ziet Wilders en diens partij als onderdeel van een grote populistische stroming in heel Europa. 'De aanval op de elites is onderdeel van de populistische agenda, maar ook de aanval op democratische instituties, op de rechterlijke macht. Het is, en dat zie je ook in dit kabinet, het primaat van de politiek boven het recht. Het heeft iets van volkssouvereiniteit: de politici zullen nu wel eens even vertellen hoe het zit. Neem ik dat



serieus? Ja, zeer. Het is een trend in heel Europa en die heeft te maken met een opschuiving naar rechts, of hoe je dat ook noemt. Je ziet het in Scandinavië, in Frankrijk, in Italië. De agenda is dat elites en democratische instituties moeten worden bestreden omdat ze niet goed zouden functioneren. Het is anti-Europees, nationaal.'

Dommering is zelf een kind van de jaren zestig – al was hij geen hippie, zegt hij. Nieuwe generaties hebben altijd de zittende elites bestreden en dat gebeurde zeker in de tijd dat hij jong was. 'Dat vind ik niet gevaarlijk. Maar het feit dat democratische instituties als "Europa", en instellingen die bij de rechterlijke macht horen, verdacht worden gemaakt, dat vind ik wél gevaarlijk.

'Ook gevaarlijk vind ik de verborgen agenda om het Europese Hof voor de Rechten van de Mens aan te vallen. Dat is gewoon een politieke agenda, want dat Hof bemoeit zich met dingen die het immigratiebeleid raken, de status van gevangenen, of van vreemdelingen in de sociale zekerheid. En elke keer wordt dat Hof aangevallen met onjuiste argumenten. Ik vind dat niet terecht.' Dommering wordt hierin gesteund door de Eerste Kamer, die er vorige week bij de regering op aandrang geen afbreuk te doen aan de status van het Hof voor de Rechten van de Mens.

Dommering is annotator Nederlandse Jurisprudentie voor het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en kent de materie dus goed. Om het Hof te verdedigen

schreef hij onlangs, met collega's, een artikel voor de opiniepagina van *de Volkskrant*. Dat was een reactie op een voorstel van de VVD'ers Stef Blok en Klaas Dijkhoff om het Europese Hof voor de Rechten van de Mens 'aan de ketting' te leggen.

Dommering wijst erop dat het Hof is gebaseerd op het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, uit 1950. En mensenrechten verouderen niet, al moeten die door rechters naar de geest van de tijd worden uitgelegd. Waar een Europese consensus ontbreekt, laat het Hof veel nationaal-politieke speelruimte. De uitspraak van het Hof, die door de VVD'ers wordt aangevallen, ging niet om de politieke speelruimte bij het vreemdelingenbeleid, maar om onmenselijke

behandeling van vreemdelingen in Griekenland. En het is daarom niet zo, vindt Dommering, dat het Hof zich met interne nationale kwesties bemoeit en zijn neus steekt in zaken die het niet aangaan; het houdt zich wat hem betreft geheel aan de opdracht en weegt uitspraken zorgvuldig.

'Het Hof heeft een duidelijke visie op waar het normerend kan zijn en waar niet. Maar tegenstanders herhalen gewoon steeds hun argumenten. Dat is *framing*. Blijven zeggen: "Ze bemoeien zich met dingen die van ons zijn." Als je dat maar blijft zeggen, geloven mensen het op den duur.

'De Europese Unie is nog veel ingewikkelder en abstracter en heeft veel macht. Dat is het probleem van "Europa": het is ingewikkeld en niet erg zichtbaar. De juridische expertise is ook minder geworden, bij het parlement en bij de media. Daar zou wel wat meer aan mogen worden gedaan. De kranten staan bol van de columnisten. Dat is eigenlijk niet te geloven, allemaal meninkjes. Maar een achtergrondartikel waarin wordt uitgelegd hoe het echt in elkaar zit, zie je te weinig.'

Het is bekend: Nederlanders vinden dat ze het zelf goed hebben, maar van Nederland deugt niks. In de jaren vijftig en zestig was er minder welstand, er was ook minder onvrede. 'Toen waren mensen politiek geëngageerder, ze waren zich er meer van bewust dat

zij zelf de instituties vormen. De democratie, dat zijn wij, was het idee. In plaats van, zoals nu: de democratie, dat zijn zij: een drama waar de kiezer ontevreden naar kijkt.

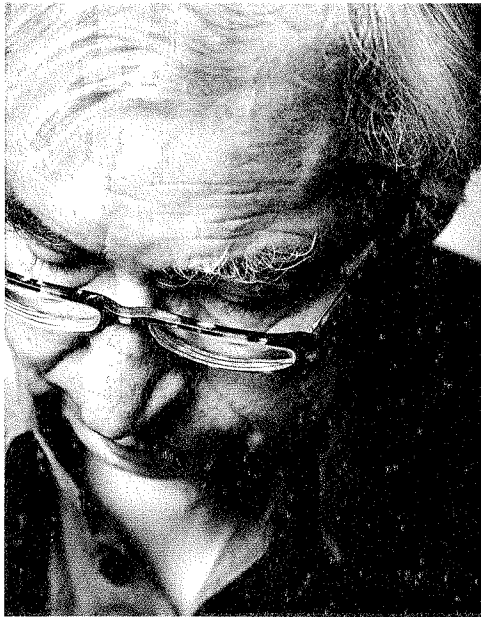
'Daar is nu een breuk. Ik weet niet of die is ontstaan in de jaren zestig. Toen werd er ook geageerd tegen de elites, maar niet tegen recht en democratie. De generatie van de jaren zestig was juist voor een humaan strafrecht, een humaan gevangeniswezen, universele grondrechten. Al die noties, bijvoorbeeld dat hoge gevangenisstraffen niet veel opleveren en dat je moet nadenken over wat je met mensen doet als ze weer terugkeren in de samenleving, dateren van die tijd.'

Dommering was destijds als advocaat betrokken bij de eerste aanvallen op het omroepstelsel, toen Radio Veronica van start ging. 'Dat waren wilde vrijbuiters. Bull Verweij, een van de grondleggers van Radio Veronica, heeft nog vastgezeten wegens een aanslag op het zendschip van een concurrent. Die generatie kon niet doordringen tot het omroepbestel, dus dat was eigenlijk ook een aanval op bestaande elites.'

Veertig jaar later is het omroepbestel grotendeels onveranderd. Dommering geeft

strategisch advies over hoe het bestel er zou moeten uitzien. 'Het aantal organisaties moet verminderen. Maar als je ze eerst allemaal hebt toegelaten, is dat niet zo makkelijk. Het omroepbestel is taai, er gaat veel geld in om en het draait om grote belangen. Het is een langzaam smeltende gletsjer; elke keer schuift het wat verder op. Waarschijnlijk is er nu zoveel gesmolten dat er in één keer veel ijs afbreekt. Het kan veel efficiënter. Het interessante is dat iedereen vroeger zei dat we iets moesten hebben als de Britse BBC. Maar daar worstelen ze nu met hun bestaansrecht omdat ze geen achterban hebben, en dus zijn de omroepverenigingen weer boeiend.'

Dommering is zowel wetenschapper, dus beschouwend, als advocaat, dus praktisch.



**Egbert
Dommering:
'In de jaren
zestig werd
ook geageerd
tegen elites,
maar niet
tegen recht en
democratie'**

Hebben die bezigheden elkaar beïnvloed? 'Ja, over het recht kun je eigenlijk niet goed nadenken als je niet weet hoe het in de praktijk gaat. Wat dat betreft is het ook een kunde. Net als met medicijnen: daar kun je wel over nadenken, maar als je geen praktiserend medicus bent geweest, is dat heel moeilijk voor te stellen. Ik heb het vak van advocaat nooit kunnen opgeven, daarvoor is het te leuk en te wendbaar. Ik heb vaak gemerkt dat je beter en scherper nadenkt over een kwestie als je er ook een pleitnota over hebt geschreven. Dan kun je niet, zoals in een wetenschappelijk artikel, met een open conclusie eindigen. Zoals: daar moet de wetgever maar over denken.'

In Dommerings Amsterdamse huis hangt overal kunst die wijst op een avontuurlijke smaak. De bedachtzaamheid en terughoudendheid waarmee hij praat, lijkt in de keuze van kunst te hebben plaatsgemaakt voor doortastendheid en eigenzinnigheid. Dertig jaar geleden begon het echtpaar kunst te kopen. Herinnering daaraan is een kleurrijke Gerrit Benner, die zij nu nooit meer zouden kopen. In hun bibliotheek hangt *The Scream* van Tjong Ang, een kunstwerk dat lijkt op een still uit een film. De laatste jaren koopt

het echtpaar video's. Het is een enorme collectie geworden. Het Gemeentemuseum Den Haag is vorig jaar begonnen met het project Zaal 19. Daar is elke drie maanden een ander werk uit de collectie te zien. Op 13 mei is een presentatie over het expressionisme geopend, getiteld *Stemmingmakerij*, die Dommering samen met het museum heeft gemaakt. Daarin zijn twee video's opgenomen over dit onderwerp (de aanval in de jaren dertig in Duitsland op de moderne kunst, die *entartet* werd genoemd). 'We verzamelen kunst omdat we nieuwsgierig zijn. De werkelijkheid kan op zoveel verschillende manieren worden weergegeven en ervaren.'

De relatie tussen schijn en werkelijkheid is ook wat Dommering fascineert in zijn favoriete boek, *Don Quichot van La Mancha*, het vroeg-zeventiende-eeuwse meesterwerk van de Spanjaard Miguel de Cervantes (1547-1616). In Dommerings bibliotheek zijn heel wat planken gevuld met studies over *Don Quichot*, want hij leest zoals hij reist: goed gedocumenteerd. Over *Don Quichot*, dat hij in het Spaans leest, kan hij uren praten.

Als iemand zich verzet tegen instituties, was het Don Quichot wel. Maar in zijn geval ging het om de nieuw opkomende institutie van het absolute koningschap die hij vanuit het verdwenen ideaal van het dolende ridderschap bestreed. Hij was dus een anachronisme.

'Als Don Quichot ergens de banier van de Koning ziet, trekt hij zijn zwaard al. Het is een krankzinnig boek. Er zit zoveel perspectief in en het heeft zoveel lagen. In deel één is Don Quichot gek, in deel twee zijn alle anderen dat en wordt hij juist steeds normaler.'

Het is mei, de dodenherdenking is net achter de rug. Het debat over de toespraak op 4 mei door Grimbert Rost van Tonningen, zoon van NSB'ers die het gedachtengoed van zijn ouders achter zich heeft gelaten, toont volgens Dommering aan dat we in Nederland niet normaal omgaan met de Tweede Wereldoorlog. Eerder heeft hij zich ervoor beijverd dat 'foute kranten' toegankelijk werden gemaakt op internet. Dat is gebeurd, maar op een site die Dommering gebruiksvriendelijk vindt. Ook Hitlers *Mein Kampf* moet gewoon kunnen worden bestudeerd. 'Dat is toch een belangrijke bron. Een historische tekst die laat zien dat Hitlers ideeën niet uit het niets kwamen. Er is in Nederland kennelijk een aantal taboes. Dit is er een van en dat wordt gekoesterd. We kunnen veel van de Duitsers leren. Die hebben hun verleden geweldig verwerkt. Geen enkel land in Europa heeft hen dat nagedaan.'